Journal of Language Studies. Vol.VI, No.2, Winter 2023, Pages (270-285)

IRAQI Academic Scientific Journals

المجلات الأكاديمية العلمية العراقية

ISSN: 2663-9033 (Online) | ISSN: 2616-6224 (Print)

Journal of Language Studies

Contents available at: http://www.iasj.net/iasj/journal/356/about

Deviation of simile in Qubadi Jalilzadas poetry

Prof. Dr. Abdulqadir Hamaameen mohamad *

Kurdish Department, University of Sulaimani

Abdulqadir.mohammed@universal.edu.iq

&

Sarhad Hussain Mustafa

Ministry of Education / Garmian Education

Sarhad.mustafa@ universal.edu.iq

Received: 20 /12 /2022 , **Accepted:** 22 /1 /2023 , **Online Published : 31 /1/ 2023**

Abstract

Poets in all literary schools utilize the poetic and rhetorical technique of simile in their works. QubadiJalilzada is on of the contemporary poets with a distinctive style. So because poet innovates with poetic imagination and style rather than adhering to a predetermined poetic form, the researcher in this study emphasizes the presence of many simile forms and techniques in his poems. Thus, the present study pinpoints poetic simile, according to its types, forms, morphology and place.

* **Corresponding Author**: Prof. Dr. Abdulqadir Hamaameen,
E.Mail: Abdulqadir.mohammed@universal.edu.iq , **Affiliation**: Sulaimani University -Iraq

التشبية الانزياحى في شعر (قوباد جەلیزاد)

أ.د. عبد القادر حمەأمين محمد
جامعة السليمانية/ كلية اللغات
و
سرحدحسين مصطفى
وزارة التربية/ تربية الگرميان

الملخص: التشبيه: – هوفن بلاغي وشعري، ويستفيد منه الشعراء في مراحل الحياة والاساليب الادبية المختلفة. والشاعر قوباد جليل زادة، هوشاعر معاصر ليومنا هذا وصاحب سمة وفن خاص به..

في هذا البحث، حاولنا ان نحصل على اهم انواع هذا الفن وإستخراج عناصرة، وذلك لان الخيال الفني والسمة الشعرية لهذا الشاعر بعيد كل البعد، عن إستخدام الشائع "" السائد، المألوف"" والصورة المعادة..

التشبيه الشعري في هذا البحث، يكون بحسب العنصر والنوع والجانب المورفولوجي ""الصرف، التصريف"" كما إن موقعه في النص يصبح اساسا للبحث.....

لادانى لێکچواندن لە شیعرەکانی (قوبادی جەلیزادە)دا

پ.د. عبدالقادر حمەأمين محمد
زانکۆی سلمانی/ سکولی زمان
و
سرحد حسين مصطفى
وەزارەتی پەروەردە/ پەروەردەی گەرمیان

پێشەکی

ناونیشانی لێکۆڵینەوە.

ئەم لێکۆڵینەوە بەناونیشانی (لادانی لێکچواندن لەشیعرەکانی قوبادی جەلیزادە)دایە و بە میتۆدی شێوازگەری هەوڵدراوە جۆرەکانی لادان بخرێتە ڕوو.

ئامانجی لێکۆڵینەوەکە.

ئامانجی ئەم لێکۆڵینەوە دەرخستنی جۆرو میکانیزمەکانی لادانی لێکچواندنە لەشیعرەکانی قوباددا، ئەویش بەمیتۆدی شـێوازگەری چونکە لێکچواندنی شـیعری قوباد تایبەتمەندی کەسـی شاعیری پێوەدیارە.

سنوری لێکۆڵینەوەکە.

ئەم لێکۆڵینەوەیە بەشـێکە لەتوێژینەوەی دکتۆرانامەو لەچەندان کۆمەڵە شـیعرو سـێ دیوانی گەورەو قەبەی قوباددا وەرگیراوە.

ڕێبازی لێکۆڵینەوەکە.

لەلێکۆڵینەوەدا ڕێبازی شێوازگەری وەسفی بەکارهێنراوە.

ناوەڕۆکی لێکۆڵینەوەکە.

ئەم لێکۆڵینەوە پێکدێت لەپێشـەکی و دوو پارو و چەندان سـەرەباس و دەرخسـتنی ناوەڕۆکی باسەکان بەنمونەی شیعری و شیکارکردنی بەشێوازی نوێ(لادان)
پاری یەکەم جۆرەکانی لێکچواندن وەکو(بەکەس کردن، بەتەن کردن و بەڕووەککردن و بە ئاژەڵکردن و ئەبستراککردن)
پـاری دووەم بـاسـێکی نوێیـە بـەنـاوی(چـەنـدجۆرێکی جیـاوازی لێکچوانـدن) لـەچوارچێوەی مۆرفۆلۆژی و شـوێنی جیاوازی ڕەگەزەکان. لەکۆتایشـدا ئەنجام ولیسـتی سـەرچاوەکان خراونەتەڕوو.

تەوەرەی یەکەم: جۆرەکانی لێکچواندن بەگوێرەی هەردوولاکە

لێکچواندن هونەرێکی ڕەوانبێژییە، لەزمانی عەرەبیدا (التشـبة) و لەزمانی ئینگلیزیدا (Smile) پێ دەوترێت.
زمان و وێنەی شـیعری بۆ ئەوەی جوانی و جیاوازیمان بۆ بگوێزنەوە پێویسـتیان بەدنیایەکی باڵاتر و نەخشـاوتر هەیە، لەوەی، کە ڕۆژانە بەرچاومان دەکەون، بۆ ئەمەش ئاوێتەکردنی سـیفەتە مادی و مەعنەویەکان (هەسـتی و ژیری) لەڕێگەی خواسـتن و لێکچواندن و هەندێك هونەریترەوە دەنوسـرێت. شـاعیر بەخەیاڵێکی داهێنەرانە وێنەو ئەندێشـەی خۆی لەشـیعرەکاندا دەچێنێت و پرۆسەی سیفەت گۆڕین و گوێزانەوە دروست دەکات.
ساغکردنەوەی سیفەتی کزو نادیاری لێچو بەسیفەتی زەق و ئاشکرای لەوچوو ئەنجامی پرۆسەی لێکچواندنە. (حەسەن:2004: 144) شیعر وەکو پرۆسەیەکی هونەری خاوەن شێواز و دنیای تایبەتی خۆیەتی، ئەم دنیایەش پێویستی بەجیاوازی نەخشاندنیەتی و ڕاکێشانی سەرنجی وەرگرە. لێکچواندن چۆن پرۆسەی گۆڕینەوەی سیفەتە بەبێ مەبەستیش هونەر دروست نابێت.
لەبارەی مەبەسـتی لێکچواندن دکتۆر (موحسـین ئەحمەد) دەڵێت ((مەبەسـت لە لێکچواندن بۆ زیادەڕۆییە زیادەڕۆیش یان سـتایش(مدح) یان داشـکاندن(ذم) یان بۆ ڕونتری و ئاشـکراتری دەبێ)). (مصطفی:2013: 121)
لەشیعری کلاسیکدا لێکچواندن هەبووە، واتە ئەم هونەرە لەگەڵ دەرکەوتنی شیعردا ئەویش هەیە، لەئەدەب و شـیعری نوێدا بەهەمان ئامرازە کۆنەکان، بەڵام گۆڕینی لێچوو لەوچوو تا

ڕادەیەکی ئاڵۆز بەشداری پێکردنی دوو کەرەستەو بابەتی دوور لەیەك ئەم هونەرە لای شاعیران دەردەکەوێت، دیارە ئەوەش، وەکو (پێویستی گۆڕان)کەی ژیان (التغیر الحتمیة) و دنیای ئاڵۆزی نوێ کاریگەریان هەیە لەو دوو جیاوازیە لەیەك هونەری لێکچواندندا، لەبارەی دوورو نزیکی لێچوو لەوچوشەوە، بەبەرهەمبیت ڕەچاوی ئەم خاڵانە بکرێت:

1- لەهونەری لێکچواندندا پێویسـتە هەردوولا زۆر لەیەکەوە نزیك نەبن، یان وەکو یەك نەبن لەو سیفەتەی کە بەراوردی پێدەکرێت.
2- پێویسـتە ڕادەی جیاوازی و دووری سـیفەتەکان وەها نەبن کە وەرگر بخاتە دۆخی بێزارییەوەو جوانی نەبەخشـێت. بۆ نمونە، ناکرێت بۆ ئازایەتی مرۆڤ ڕێوی و چەقەڵ... بەکاربێت.
3- لە هونەری لێکچواندندا ناکرێت سیفەتێك ئەوی تر ڕەتبکاتەوەو نەرێی بکات، وەکو بڵێین یارم وەکو مانگ نییە.
4- لەلێکچواندندا ناکرێت ناوێك بە دوو کاتی جیاوازی خۆی بەراورد بکرێت واتە گەنجی و پیری کەسێك بەراورد بکرێت، واتە دەبێ لێچوو لەوچوو بەشـی یەك ناو نەبن لە دوو کاتی جیاوازدا، چونکە بێزاری دروست دەکات چونکە ((لێکچواندن کۆکردنەوەی نێوان واتا یان دوو لایەن جیایە)). (یسری:2020: 42)

لەم هونەرەدا جوانی و بەرزی لە لەوچوودا زیاتر سەرنج ڕاکێشترە، مەگەر لە لێکچواندنی ئاوەژوودا جوانی و بەرزیەکە پێچەوانە بێتەوە. لێکچواندن خوێنەر دەگوێزێتەوە لە شـتێکەوە بۆ شـتێکی تر، ئەمەش پەیوەسـتە بە خەیاڵی داهێنەرانە و کاریگەری لەسـەر سـەرنج ڕاکێشـان و جوڵاندنی سۆز هەیە.

لای قوبادی جەلیزادە هونەری لێکچواندن تاڕادەیەکی زۆر بەکار هاتووە، زۆر بە کەمی گەڕاوەتەوە بۆ وێنەی خوازراو و ئامادەی پێش خۆی. هەر ئەمەش وەها دەکات لەبارەی پەیوەندیەکانی هەستی و ژیری ئێمە هەست بەوە بکەین قوباد بۆ ئەم هونەرە زۆر سودی لەبابەتە هەسـتیەکان وەرگرتوەو کەمتر بەلای لێکچواندنە ژیرییەکاندا چووە. گرنگترین جۆرەکانی لێکچواندن لەڕووی ئەرکەوە بەمشێوازە دەخەینەڕوو:

أ/ بەتەنکردن :

لەهونەری لێکچواندندا، کەپێك دێت لە هەریەکە (لێچوو، لەوچوو، ڕووی لێکچواندن و ئامراز). کەرەسـتە بنەڕەتیەکانی لێچوو لەوچوون و بەبێ ئەمان لێکچواندن دروسـت نابێت، شـاعیر لەکاتی ئەنجامدانی گۆڕینەوەو هاوبەشـکردنی سـیفەتی ئەم دوو لایە (لێچوو، لەوچوو) دەتوانێت بۆ وێنەیەکی جوان سـود لەمرۆڤ، کەرەسـتە، ڕووەك لایەن و ناوە مەعنەویەکان و پرۆسەی کار وەربگرێت بۆ ئەوەی لێکچواندنیان لە نێواندا بکات.

لە بەتەنکردندا شـاعیر هەریەکە لەوانەی سـەرەوە دەکاتە لێچوو، لێکچواندنی لەگەڵ تەنێکدا پێدەکات.

ئێمەش گرنگترین ئەو لێچوانە دەخەینەڕوو

1/ بەتەنکردنی مرۆڤ

شاعیر لەلێکچواندندا (مرۆڤ) بەتەن دەچوێنێت و دەڵێت

ئەو ژنە،
لەوەتەی مێردەکەی سەفەری کردووە
بەڕووتی دەخەوێت
هەورێکە
پڕە لەبارینی لەزەت (ژنێك لەجنسی باران:2019: 74)

دەبینین ژن لایەکی لێکچواندنەکەیەو لاکەی تری (هەور)ە واتە مرۆڤ بەتەنکراوەو کراوە بە لێچوی هونەرەکە.

2/ کرداری بەتەن(بەتەنکردنی کار)

لەم جۆرەی بەتەنکردندا شاعیر کردارێك وەکو تەنێك دەکاتە لایەکی لێکچواندن و دەڵێت

گوێم لەشۆڕە شۆڕی میزی کەرەکەیە
دەڵێی سۆندەی کوژانەوەی ئاگرە.
تەرسەقول لەدواوە دەڕێژێتە خوار (ژنێك لەجنسی باران:2019: 242)

لایەکی لێکچواندنەکە (لێچوو) بەتەنکراوە بەهۆی ئەوە (بەسۆندەی ئاگر کوژێنەوە) چوێنراوە.

3/ بەتەنکردنی خودا
خودا بوویەکی ژیرییەو ئێمە لەرێگەی هەستەوە ناتوانین بەریەککەوتنمان لەگەڵی هەبێت، بەڵام قوباد دەیچوێنێت بە تەنێکی بێگیان و دەڵێت.

بەمنداڵی..
خوداو ژنیان لا ناشیرین کردین.
خودا شمشێر و
ژن عەورەت! (باخچەکانی مەلەك تاوس:2012: 25)

لەم شیعرەدا خودا (لێچوو) شمشێر (لەوچوو)ی لێکچواندنەکەیە کە قوباد سازاندویەتی. شاعیر لەم هۆنراوەدا (خودا) بەسەرچاوەی جوانی دەزانێت ئەویش بەهۆی (بەمنداڵی، لا ناشیرینکردین) کاتێك دەڵێت (لامانیان ناشرین کردوە) واتە لەپێشدا و لەبوونی ڕاستی خۆیدا بوویەکی جوانە و سەرچاوەی جوانییە، بەڵام بەهۆکاری کۆمەڵایەتی جیاواز دیدگاکان بۆ خودا دەگۆڕێن.
واتە خودا جوانە و سەرچاوەی خۆشەویستیە، بەڵام کارو گفتاری ئەوانی دی ئەم دیدگا ناجۆرەیان دروستکردوە.

4/ بەتەنکردنی کات

لەم جۆرەدا شاعیر بەهۆی ناوهێنانی کاتەوە لایەکی لێکچواندنەکە دروست دەکات دەیچوێنێت بە تەنێك، وەکو لەم هۆنراوەدا دەیبینین، کە (قوباد) دەڵێت.

شەو، کراسێکی ڕەشی بەرخۆرەتاوە
وردە وردە سپی دەبێتەوە (باخچەکانی مەلەك تاوس:2012: 255)

(شەو) ناوی کاتە، واتە ناتوانرێت (بەتەن) دابنرێت، بەڵام قوباد دەیکاتە لێچووی هونەری لێکچواندنەکە و لاکەی تری دەکاتە تەن (کراس)

واته شەو لێچوو کراسێکی ڕەشی بەرخۆرەتاو
لەوچووە

ب/ بەکەس کردن

لەم جۆرەی لێکچواندندا شاعیر هەر شتێك ، کە مرۆڤ نەبێت وەکو(درەخت ، گوڵ، کانی ، ئاژەڵ، ناوی واتای...) بە مرۆڤ دەیچوێنێت، واتە کەسەکە، کە بەشداری لێکچواندنەکە دەکات، دەبێتە لەوچوو. ئەمەش هەروەکو بەتەنکردنەکە بەچەندین شێواز دەکرێت گرنگترینیان دەخەینەڕوو.

1-بەکەس کردنی ئاژەڵ.

لێرەدا شاعیر ئاژەڵێك بە مرۆڤ دەچوێنێت و دەڵێت.

پشیلەکانی نیشتمان، گشت وەخت.
وەك پیاوەکانی نیشتمان،
کڵۆڵ و بەدبەختن (ژنێك لەجنسی باران:2019: 237)

پیاوەکانی نیشتمان لایەکی لێکچواندنەکە و پشیلەکان لاکەی تری لێکچواندنەکەیان دروست کردووە.

2-بەکەس کردنی درەخت و گوڵ.

لەم جۆرە لێکچواندنەدا گوڵ دەکرێتە لێچوو، مرۆڤیش دەکرێتە لەوچوو. قوباد لەهۆنراوەیەکدا دەڵێت.

گوڵ، لەچکی کردووە
لەکچێکی شەرمنی سەقزی دەچێت(ژنێك لەجنسی باران:2019: 248)

گوڵ بونێکی پەتی ڕووەکیە، واتە خاوەن کراس وجوانکاری نییە چونکە جوانی گوڵ جوانیەکی ناوخۆی فیسۆلۆژییە. لەچکیش بەشێکە لە کراس و سەرچاوەی جوانییە لەم شیعرەدا.

3-بەکەس کردنی کات.

لێرەدا شاعیر ناوی کات وەکو لایەکی لێکچواندن لەگەڵ مرۆڤدا بەکاردەهێنێت، واتە بەشداریان دەکات لە سیفەتێك یان کۆمەڵێك سیفەت و قوباد دەڵێت.

کچێکی شەرمنی ئەفغانییە،
((ئێوارە))
لەچکێکی ڕەش و سپی پۆشیوە(ژنێك لەجنسی باران:2019: 595)

4-بەکەس کردنی تەن.

لەم جۆرەدا شـــاعیر تەنێکی نا زیندوو دەکاتە لێچووی لێکچواندن و لاکەی تری کە (لەوچووە) دەکرێتە مرۆڤ. کەواتە هاوبەش دەبن لە چەند ســـیفەتێکدا. وەکو لەم هۆنراوەیەدا دەردەکەوێت، کە شاعیر دەڵێت.

لەسەکۆی سەرەوە دانیشتبووم.
سەرنج دەدەمە بارەکە.
دەیان شوشەی لوسی
ویسکی و
شەراب و
تەکێلا.
دەڵێی پۆلێك ژنی ئۆکرانین
ڕووتی نمایش دەکەن (کۆلانە شینەکانی منداڵی:2018: 603)

دەبینین هەریەکە، لە (شوشەی شەراب و ویسکی و تەکێلا) تەنی بێگیانن، بەلام لەگەڵ ژنی ئۆکرانی هەردوو لای لێکچواندنەکەیان دروست کردووە.

5-بەکەس کردنی ناوی شوێن.
لێرەدا شـــاعیر ناوی شـــار و ڕووبار دەکاتە لایەکی لێکچواندن و هاوبەشـــی دەکات لە سیفەتدا لەگەڵ لاکەیتردا، کە مرۆڤە واتە ناوی شوێن دەبێتە لێچوو مرۆڤیش دەبێتە لەوچوو، وەك لەم هۆنراوەدا دەردەکەوێت.

ڕووبار.
گەنجێکی کەڵەگەتی نێوقەد باریکە،
بە چەپکێ گوڵەوە پەل پەل، ڕێ دەکات،
دەڵێن لەوسەری دنیا،
ژنێکی چاوشینی خڕوخۆڵ
چاوەڕێ ! (باخچەکانی مەلەك تاوس: 2012: 39)

(ڕووبار) کە شوێن و بۆنێکی جوگرافییە، شاعیر چواندویەتی بە گەنجێك واتە ڕووبار لەســیفەتی ناوقەد باریکی و کەڵەگەتی مرۆڤدا لە جوانیدا، بەمەش دەوترێت بەکەســکردنی ناوی شوێن. ئەم لێکچواندنە بۆ ناوی شاریش قوباد بەکاریهێناوەو دەڵێت.

قاهیرە
پیرەمێردێکی ڕەشتاڵەی تریاك فرۆش
بە ڕۆژ لەسەر بەرماڵ.
بەشەو
ماڵێکە پڕ لە لەشـــفرۆش(باخچەکانی مەلەك تاوس: 2012: 176)

لەم لێکچواندنەدا ڕەگەزەکانی لێکچواندن بەمجۆرە دابەشکراوە ذ
قاهیرە ← لێچوو
پیرەمێردێکی ڕەشتاڵە ← لەوچوو

بەڕۆژ لەسەر بەرماڵ و بەشەو... ڕووی لێکچواندن
ئامراز نەهاتووە.

ج/ بەگیاندارکردن (زیندەوەر)

مەبەست لە زیندەوەر هەموو گیانلەبەرێك دەگرێتەوە (ئاژەڵێك) واتە هەر لە پەلەوەر و باڵندە و گیاندارە ئاویەکان و دڕەندەو ئاژەڵە ماڵیەکان.
لەم جۆرەی لێکچواندندا شاعیر یەکێك لەوانەی سەرەوە لە لێکچواندنەکەدا وەکو لەوچوو دێنێت، واتە لاکەی تری لێکچواندن پێویستە گیاندار (ئاژەڵ) نەبێت.

1-بەگیاندارکردنی مرۆڤ.
لەم شێوازەدا شاعیر هەر مرۆڤێك بێت وەکو گیاندارێکی دەچوێنێت و هاوبەشیان دەکات لە سیفەتێك یان کارێکدا. وەکو لەم هۆنراوەدا دیارە کە دەڵێ.

من، وەکو مریشکی خۆماڵی وام، هەرکە
ئێوارە داهات
حەزدەکەم لەناو کوڵیتە قوڕینەکەم
هەڵکورمێم و
بیر لەوە بکەمەوە، بەڵکو بەیانی
هێلکەیەکی دوو زەردێنە بکەم و ڕووی
خۆم لای خاوەنەکەم سپی بکەمەوە (ژنێك لەجنسی باران:2019: 199)

من ← لێچوو
وەك ← لەوچوو
حەزکردن لەناو کولێت و
بیرکردنەوە لەهێلکە(بەرهەم) ڕووی لێکچواندن

واتە ئەم هونەرەی لێکچواندن بە تەواوی پێچەوانەی بەکەس کردنی گیاندارانە، هەروەك چۆن دەکرێت ئاسکێك بە کیژۆڵەیەك بکرێت، هەر بەو شێوازەش دەکرێت مرۆڤێك بەگیاندار بکرێت.

2-بەگیاندارکردنی کردار.
لەم جۆرەی لێکچواندندا شاعیر پرۆسەیەك یان کردارێك بە گیاندارێك دەچوێنێت، وەك لەم هۆنراوەدا دەردەکەوێت

بیرکردنەوە لەتۆ، کرمی ئاوریشمە،
بە لقەکانی لەزەتدا، هەڵدەگەڕێت (ژنێك لەجنسی باران:2019: 260)

ڕەگەزەکانی لێکچواندن بەمشێوازە دەرکەوتووە
بیرکردنەوە لەتۆ ← لێچوو

کرمی ئاوریشمی ←	لەوچوو
هەڵگەڕانە بەلقەکانی لەزەتدا	ڕووی لێکچواندن
ئامراز ←	دەرنەکەوتووە

3-بەگیاندارکردنی ناوی واتای.

ئەوە ئاشـــکرایە کە ناوی واتای ناوێکی ژیریە و مرۆڤ ناتوانێت لەڕێگەی هەســـتەکانەوە بەرکەوتنی لەگەڵدا هەبێت، بەڵام قوباد لەهۆنراوەدا هاوبەشـــی دەکات لەکار یان ســـیفەتێکی گیانداریك و پرۆســـەی لێکچواندن دروســـت دەکەن. وەك لەم هۆنراوەی خوارەوەدا دەردەکەوێت.

کیسەڵی شەڕ
ئاشتیی،
کیسەڵێکی ناساغ
لەتیشك خێراترە؛
شەڕ (ژنێك لەجنسی باران:2019: 343)

ئاشـــتی ناوێکی واتاییە کراوە بە لێچوو لایەکەیتری لێکچواندن (لەوچوو) کیســـەڵێکی نەساغە. دەبینین هاوسیفەتی لە ناساغیدا کیسەڵ و ئاشتی یە.

4-بەگیاندارکردنی تەن.

مەبەســـت لەم جۆرە بە ئاژەڵکردنی تەنە بێگیانەکانە . (قوباد) ئەمجۆرە لێکچواندنەی زۆری هەیە، وەکو لەم دوو نمونەیەدا دەیانخەینەڕوو.

ستیانێك بە تەنافەوە؛
کۆترێکی باڵشکاوە
بـەلکـە درەختی پـایزەوە. (بـاخچـەکـانی مـەلـەك تاوس:2012: 206)

(ســتیان) ناوی تەنێکی بێگیانە، قوباد لەلێکچواندنەکەدا کردوویەتیە لێچوو بۆ کۆترێکی باڵشکاو کە لەوچووە. لەنمونەیەکیتردا بە گیاندارکردنی تفەنگ (چەك) دەبینین و شاعیر دەڵێت

تفەنگەکەم وەك گامێشێکی شێت،
پەلکێشی کردم بۆ شەڕ
بەلای چەپ و ڕاستیدا، تەقەم کرد
ئاوم کوشت
هەوام کوشت
ئاگرم کوشـــت (باخچەکانی مەلەك تاوس:2012: 412)

تفەنگ تەنێکی بێگیانە، بەڵام شـاعیر پرۆسـەی لێکچواندن و هاوبەشـی سـیفەتی لەگەڵ (گامێش) کە گیاندار و ئاژەڵە پێکردوە ئەمەش ئاوێتەکردنی دوو سیفەتی زۆر دورە لەیەکەوە.

د/ بەڕووەککردن

بۆ دروستكردنی لێكچواندن لەمجۆرەدا شاعیر پێویستی بەوە هەیە، لایەكی لێكچواندنەكە (لەوچوو) بەڕووەك بكات، بەمەرجێ لایەكەیتری ڕووەك نەبێت، واتە جگە لەڕووەك هەر شتێكیتر دێت بەڵام بەهۆی لێكچواندنەوە سیفەت گۆڕینەوە و هاوبەشیان لەسیفەتدا پێدەكرێت.

پێدانی ســـیفەتی ڕووەك بە ئەو ناوانەی كە لە بنەڕەتدا خاوەنی ئەم خاســـیەتە نین، لەم وێنەیەدا دەخەینەڕوو:

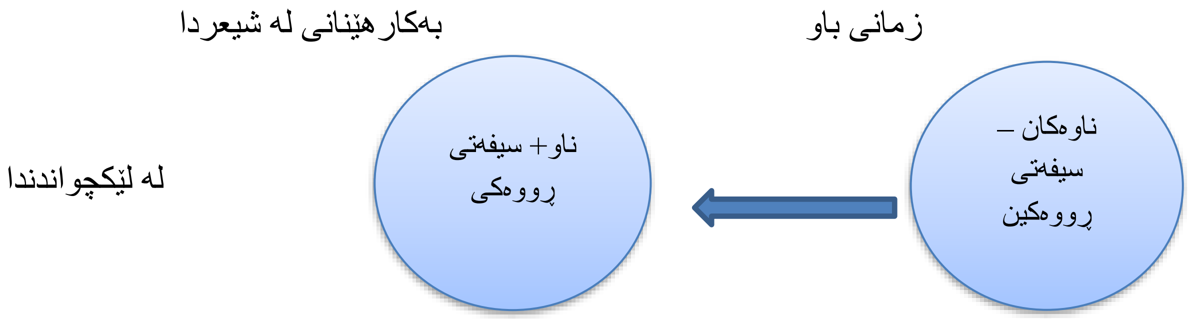

هاوبەشـــی پێكردن و لێكچواندنی ڕووەك لە سـیفەتی ناڕوەكیدا (جوانی ڕووت) بە دەق دەبەخشـــێت، ڕووەك لە لێكچواندنەكانی (قوباد) دا بەراورد بەجۆرەكانیتر، كەمتر بەشـــداریی هونەرەكەی پێكراوە. دیارترینەكان دەخەینەڕوو ، كە زۆربەیان ئەندامەكانی مرۆڤن، یان خودی مرۆڤن (ژن).

1-بەڕووەككردنی تەن.

لەم جۆرەدا شاعیر تەنێكی بێگیان دەچوێنێت، بە ڕووەك و بەشداری و هاوبەشیان پێدەكات لە لێكچواندنێكداوەكو ئەم نمونە شیعرییە، كە (دیوار) ی چواندووە بە میوە

دیوار وەك هەنارێكی زێدە گەییو، چۆن
لەسەد جێگەوە درز نابات
كەتۆ لەنێو حەمامەكەدا ڕووت
دەبیتەوە
پێم سەیرە چۆن،
بومەلەرزەیەك ، بەپلەی 12بەپێوانەی
ئیرۆس
دنیا سەرەو بن ناكات، ئەی یار (ژنێك لەجنسی باران:2019: 256)

لێكچواندن لەم شـــیعرەدا بەهۆی چواندنی دیوار، بە هەنارێكی گەییو دروســـت بووەو ڕەگەزەكان بەمجۆرە دابەش بوون.

دیوار ← لێچوو
وەك ← ئامراز
هەنار ← لەوچوو
ڕوی لێكچواندن درزبردن

2-بەڕوەككردنی ژن (مرۆڤ).

شاعیر لەم جۆرە لێکچواندنەدا خۆشەویستەکەی بەگوڵ دەچوێنێت، ڕەنگە بارێکی کاتیش هەبێ، کە شـاعیر وەسـفی ئەو دۆخە بکات، کە یارەکەی لە گوڵ بچێت، وەکو لەم نمونەی خوارەوەدا دەیبینین.

پێدەکەنیت...
لەو خونچە گوڵە دەچیت
کەتازە باخەوان،
فێری
پشکوتنی کردبێت. (کۆلانە شینەکانی منداڵی:2018: 597)

ڕەگەزەکانی لێکچواندن بەمجۆرەی خوارەوەیە

تۆ ←	لێچوو.
لێی دەچێت ←	ئامراز.
خونچە گوڵ ←	لەوچوو.
ڕووی لێکچواندن	پێکەنین و پشکوتن.

ئەوەی زیاتر جوانی بە شـیعرەکە دەدات، گۆڕینی هۆکارێکی سـروشـتیە بۆ هۆکارێکی مرۆیی، ئەویش پشکوتنی گوڵە.

3-بەڕوەککردنی ئەندامەکانی لەشی مرۆڤ.

ئەندامە هەسـتیارەکانی ئافرەت لای (قوباد) لە هونەرێکی لێکچواندندا بەشـداری پێدەکرێت، وەکو لەم نمونانەدا دەردەکەوێت:

- (مەمك)

گۆی مەمکت،
گێلاسی داگیرساون.
حەمام لێوڕێژە لە ورووژان.
هەڵم خۆی نوساندووە
بە سمتی پەنجەرەوە (باخچەکانی مەلەك تاوس:2012: 299)

گۆی مەمك و گێلاس هونەری لێکچواندنیان دروست کردووە.
ڕەگەزەکانی لێکچواندن بەمشێوازە دابەشکراوە

گۆی مەمك ←	لێچوو
گێلاسی داگیرساو	لەوچوو

- (سمت)

بەدوو لقی ڕانتەوە،

سمتت،
دوو تۆپەڵە گوڵی پەمەیین(باخچەکانی مەلەك
تاوس:2012: 301)

- (بن باڵ)

وردە کەف و
مووە ڕەشەکانی بن باڵت.
گیای پاراو و
شەونمی بەر بەیانن(باخچەکانی مەلەك تاوس:2012:
300)

لێچوو لەوچوو بەمشێوازەی خوارەوە دابەشبوون

لێچوو	وردە کەف / موی بن باڵ
لەوچوو	گیای پاراو / شەونمی بەری بەیان

بەدوای یەکدا هاتنی ئەم دوو ڕەگەزە بە زنجیرەی نییەو پاش و پێشی تێدا دەبینرێت، هەروەك دەبینین

موی بن باڵ ← گیای پاراو لێکچواندنێکەو
وردەکەف ← شەونمی بەری بەیان لێکچواندنێکی ترە.

هـ/ ئەبستراککردن/ داماڵین

هەندێکجار شاعیر بۆ هاوبەشی سیفەت یان کردارێك لەنێوان دولایەنەکەدا، دەتوانێت لایەکیان دابماڵێت لە سیفەتی بنەڕەتی خۆی و بە بابەتێکی ژیری بکات و سیفەتی خاوەن بارستای لێوەردەگرێتەوە.
ئەوکات بەو پرۆسە دەوترێت داماڵین (ئەبستراککردن) لەمجۆرەی لێکچواندندا (قوباد) تەنها مرۆڤی بەکارهێناوە سودی لەتەنەکان و ڕووەك وەرنەگرتووە، بۆیە ئێمەش بەدوو نمونە بابەتەکە ڕوون دەکەینەوە.

1-ئەبستراککردنی (ئێمە)
(ئێمە) جێناوێکی سەربەخۆی مرۆییە، واتە بۆ خاوەنی ئەم سیفەتانە دەگەڕێتەوە

ژیر، بەرجەستە، خاوەن
گەشەو
زیادبوون(چەندان
سیفەتی تر)

بەڵام لە داماڵیندا ئەم سیفەتانە لادەبرێن و وەکو ناوێکی واتای (الاسم المعنوی) لێیدەڕوانرێت. لەم هۆنراوەدا شاعیر ئەو لێکچواندنەی دروستکردووەو دەڵێت:

که لێرە نیت...
لەجریوەی درۆزن
لەڕووباری دوو ڕوو
لەگوڵی گومان دەچین (ژنێك لەجنسی باران:2019: 290)

(لێرەنیت) کردارێکە بۆ کەسی بەرامبەر (تۆ) بەکاردێت واتە (تۆ) لێچووی لێکچواندنەکەیە و شاعیر چواندویەتی بە (جریوەی درۆزن، ڕووباری دوو ڕوو، گوڵی گومان) هەریەکە لەمانە خاوەنی بارستای خۆیان نیین و ناوی ژیرییین و بەر هەستی مرۆڤ ناکەوێت، لێرەدا دەردەکەوێت داماڵێنی سیفەتی هەستی لە لەوچوی (تۆ) وەرگیراوەتەوەو پرۆسەی ئەبستراککردن هونەرەکەی دروست کردوە.
لەهۆنراوەیەکیتردا بەناوی (ژنە برۆنزییەکانی بەیرووت) قوباد داماڵین (ئەبستراککردنی) کردووە و دەڵێت:

لەسەردەم پاڵ دەکەون.
لەشیان بە گۆرانییەکی ((فەهد بەللان))
چەور دەکەن
تیشك لەسەر پشتی بریقەداریان
دەنوسێ؛
ژنە برۆنزییەکانی بەیرووت
لەخەیاڵ لووسترن(ژنێك لەجنسی باران:2019: 649)

ژن کە بارستاییەکە و بەر هەستەکان دەکەوێت قوباد بە خەیاڵی هونەری لێکچواندنی لەگەڵ خەیاڵدا پێکردووە و لایەنداری ژنیشی کردووە کە جوانتر و لوسترە لە خەیاڵ کە ناوێکی نا بەرجەستەیە (ژیرییە).

دووەم: جۆرەکانی لێکچواندن بەگوێرەی شوێنی پێکهاتەکە.

مەبەست لەمجۆرە لێکچواندنانە، چەند جۆرێکی ترە، کە ناکەوێتە ناو ئەوانەی کە باس کراون (بەکەس کردن، بەتەن کردن، بەڕووەککردن، ئەبستراککردن، بە ئاژەڵکردن) واتە لێرەدا لێکچواندنەکان وەکو چواندنی دوو ناوی مەعنەوی یان دووکردار، یان دوو دێڕی شعر...هتد.
لەبەرئەوەی لەو توێژینەوانەی لەبارەی لادانەوە لە ئەدەبی کوردیدا کراوە ئەمانە نەخراوەتەڕوو، بەپێویستی دەزانم ئاماژەیەکیان بۆ بکەین.

1-لێکچواندنی شوێن گۆڕکێ.
لەمجۆرەدا شاعیر لەناو شوێنێکی دیاریکراودا، یان جەستەی مرۆڤدا ئەندامێك بە یەکێکیتر دەچوێنێت، بۆ ئەم شێوازەش چەندین شوێن و شێواز هەیە شاعیر پەنای بۆ ببات لەوانە لە ڕووی (ئاسۆی و ستونی)ەوە وەکو لەم هۆنراوەدا دەیبینین

پێیەکانت،
لەدەستی منداڵێکی ساوا دەچن
کە لەوەختی شیر نۆشینا
بەسەر مەمکی دایکێکەوە
کپ کپ

خەویان لێ کەوتبێت. (ژنێك لەجنســی باران:2019: 175)

ڕەگەزەکانی لێکچواندن بەمجۆرەی خوارەوەیە

پێ ←	لێچوو
دەست ←	لەوچوو
دەچێ ←	ئامراز
ڕووی لێکچواندن	خەولێکەوتن و کپی

ئەوەی دیارە، کە لێکچواندنەکە لەنێوان تاکە ســەرچاوەییدایە واتە هەردوولا کە یەك ســەرچاوەیان هەیە، کە جەســتەی مرۆڤە، دەکرێت بەم جۆرە لێکچواندنەش بگوترێت (تەن، ئەندازە) گۆڕکێ لە ڕێگای ئەم هونەرەوە هەر بۆ نمونە دەکرێت شاعیر لە ناو یەك دۆخی مادەدا لێکچواندن دروست بکات، وەکو لێکچواندنی درەختێك بە درەختێکی تر یان شوێنێك بە شوێنێکی تر.

2-لێکچواندنی نیوە دێر.

لەمجۆرەدا شاعیر لێکچواندن دروست دەکات لەنێوان چەند نیوەدێرێکدا واتە یەك لێچوو هاتبێت و چەند لەوچوویەك، وەکو لەم هۆنراوەدا دەردەکەوێت:

کە قوباد باســی مەرگی ئالانی(ئایلان) جوانە مەرگ دەکات، کە لە ڕووبارەکانی نێوان تورکیا و یۆنان لاشەی بێگیانی بوو بە مانشێتی زۆر ڕۆژنامە و تۆڕە کۆمەڵایەتیەکانی تەنی.

لێ دەریاش، خیانەتی لە ئالان کرد:
وەکو (ژەهر) کردی لەمنداڵەکانی
هەڵەبجە
وەك(سەگە ڕەشەکە)ی عەرعەر کردی لە
منداڵەکانی ئەنفال
وەك خەلیفە کردی، لە منداڵە بێنازەکانی
شەنگال (ژنێك لە جنسی باران:2019: 500)

نیوەدێری یەکەم لێچووە، هەرسێ نیوەدێرەکەی تر، دەبنە لەووچوو.

خیانەتی دەریا لە ئایلان چوێنراوە بە ژەهر (کیمیابارانکردن)ی هەڵەبجە و خواردنی لاشەی شەهیدانی ئەنفال لەلایەن سەگەکانی بیابانەوەو ستەمکاریەکانی داعش لە شەنگال.
لەم وێنانەدا کە هەمووی تراژیدین قوباد لێکچواندنی وێنە و ڕووداوی دروستکردوە.

3-لێکچواندنی دوو کردار.

شــاعیر دوو کردار یان پرۆســە بەیەکتر دەچوێنێت و وێنەیەکی هونەری دێنێتە بەرهەم، هەتا دوو کردارەکەش، سەرچاوەیان دووربێ لەیەك، زیاتر سەرنجی خوێنەر ڕادەکێشێت، وەکو لەم هۆنراوەیەدا بەدەردەکەوێت

گوێم لە پێکەنینی نەرمە..
لەچرپەی
ئەو جۆرە ویسکیە دەچێت.
کەلە دەمی بوتڵێکی ملدرێژەوە

بڕژێته پەرداخێکی،
سەرخۆش (کۆلانە شینەکانی مندالّی:2018: 605)

لەم کۆپلە شـــیعرەدا شـــاعیر لەدوو کردار (پێکەنین، چۆڕەهاتن) لێکچواندنێکی نایابی دروستکردووە.
ڕەگەزەکانی لێکچواندنیش بەمشێوازە دابەشبوون

پێکەنین ⟵ لێچوو
چۆڕەی ویسکی لەوچوو
دەچێت ⟵ ئامراز
ڕووی لێکچواندن نەرمی وئاوازی خۆش

ئەوەی لێرەدا دەبینرێت دوو ناوی پرۆسـە، کە نا بەرجەسـتەن (ژیرین) و لە زەمەنێکی کورتدا ڕوو دەدەن بونە بە سەرچاوەی وێنە و لێکچواندنێکی جوان.

لێکچواندنی کردار دەکرێت لە نێوان کاری دوو مرۆڤ یاخود دوو گیانلەبەردا بکرێت، ئەم جۆرە لێکچواندنە مەودای کاریگەری لە دۆخی کورددا دەرکەوێت.

ئەنجام

- لایەنەکانی لێکچواندن(ڕەگەزەکان) بەشـــێوەیەك بێت پەی بەخەیاڵی داهێنەرانە ببرێت، نەك جۆرێك بێت لەئاڵۆزی وچێژی هونەری نەمێنێت، دیارە مەبەست دەقی هونەریە کە ببێتە بەشێك لە ئەدەبی نەتەوەیی نەك ئاڵۆزی و لێڵیەك شیعریەت لاواز بکات.
- لەبەر هەمەکانی قوبادا ڕەگەزەکانی لێکچواندن سروشتی مادی وگیانی خۆیان دەگۆڕن واتە دەکرێت خوا بەکەس بکرێت یان باڵندەیەك بەمرۆڤ بکرێت وبەردێك بەڕووەك بکرێت، یان بەتەنکرنی کات ئەمەش تێپەڕاندنی شێوازی کۆنی ڕەگەزەکانی لێکچواندنە، کەزیاتر مرۆڤ وسروشتەدووبارەکانی (مانگ وئەستێرەو درەخت)ن دووبارەبونەتەوە.
- گۆڕینـەوەی ڕەگـەزو دۆخی بوون لـەنێوان ڕەگـەزەکـانی لێکچوانـدن لای قوبـاد وەکو ئەزمونێکی نوێی شیعری خۆی دەردەخات بۆنمونە لێکچواندنی نێوان کردار و پرۆسەی کارکردن وەکو دوو ڕەگەزی لێکچواندن و لێکچواندن لەنێوان دێڕێکی شـعری کۆپلەیەك ودێڕێکی کۆپلـەیـەکی ترو شـــوێن گۆڕینی ڕەگـەزەکـان بـەگوێرەی دوور و نزیکیـان لەیەکترەوە.

سەرچاوەکان

کوردی

- موحســـین ئەحمەدمصـــطفی گەردی(2013) بەهاری ڕەوانبێژی، چاپخانەی نارین، هەولێر.
- ســـەردارئـەحمـەدحـەســـەن گـەردی(2004)بنیـاتی وێنـەی هونـەری لـەشـــیعری کوردیدا(1991-1970)، دەزگای چاپ وپەخشی سەردەم، سلێمانی.
- جەبارئەحمەدحسین(2008)ئیستاتیکای دەقی شیعری کوردی، دەزگای چاپ وپەخشـی سەردەم، سلمانی.

- عەبدولسەلام نەجمەدين عەبدوڵلا(2008)شيكردنەوەی دەقی شيعری لەڕووی زمانەوانيەوە، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.

ديوانەكان.

- باخچەكانی مەلەك تاوس(2012)دەزگای چاپ وپەخشی حەمدی، سليمانی.
- كۆڵانەشينەكانی منداڵی(2018)چاپخانەی پيرەمێرد، سليمانی.
- ژنێك لەجنسی باران(2019)چاپخانەی پيرەمێرد، سليمانی.

عەرەبی.

- عبدالسلام المسدي(1982)الاسلوب والاسلوبية، الدار العربية للكتاب، طبعة الثالثة، طرابلس.
- سكراف يسرى(2020)شعرية الانزياح في ديوان (صمت النسين)لبشرى زروال، رسالة ماجستير، جامعة محمدخضير بسكرة.

فارسی

- مسعودروحانی ومحمدعنايتی قاديلانی (1388) بررسی هنجارگريزی درشعر شفيعی كدكنی، پژوهشنامه زبان وادب فارسی(گوهرگويا).

References

***Kurdi**

1. Mustafa, Muhseen Ahmad (2013) Bahare rawanbezhe, ch1, Nareen, Hawler.
2. Hassan, Sardar Ahamd (2004) Bneate wenay hunare la sheare Kurdida (1970-1991) cha1, Sardam, Sulaimany.
3. Hussain, Jabbar Ahmad (2008) Eastateke dage sheary (1950-1970) cha1, Sardam, Sulaemany.
4. Abdullah, Abdul Salam Najmadeen (2008) Shekrdnaway daqe sheary la rue zmanawanewa, cha1, Sardam, Sulaimany.

***Diwany Sheare**

1. Bakhchakany malak tawes (2012) cha1, Sardam, Sulaemany.
2. Kullana Shenakany mundally (2018) cha1, peramerd, Sulaemany.
3. Zhneak la chnsee baran (2019) cha1, peramerd, Sulaemany.

***Arabe**

1. Al masde, Abdul Salam, (1982) Aleslub u Aleslubea, cha3, dar Alarabea, Alketab, Tarablus.
2. Esra, Skraf(2020) sheare Al enzeah fe diwan (Samet Asneen) University of muhamad khsear.

***farse**

1. Ruhan, Masuud u enaety, muhamad (1388) barase hench grezy der sheare shafea kad kany pzhu hshnama zbanu Adab farse (guhegunea)